

EERST HET ZUUR, DAN HET ZOET

Toen voormalig premier Balkenende in 2002 werd geconfronteerd met de noodzaak om drastisch te gaan bezuinigen als gevolg van de economische crisis die uitbrak na jaren waarin alles niet op leek te kunnen, sprak hij de legendarische woorden: Eerst het zuur en dan het zoet.' Hij bedoelde dat we eerst stevig zouden moeten bezuinigen en dat daarna de tijden van voorspoed weer aan zouden breken. Dat alle vanzelfsprekendheden van de welvaartsstaat in principe ter discussie stonden. Dat iedereen zou merken dat het minder werd. Maar dat we dat diepe dal zouden doorkomen in de wetenschap dat we na het diepste punt van dat dal, weer naar boven zouden gaan.

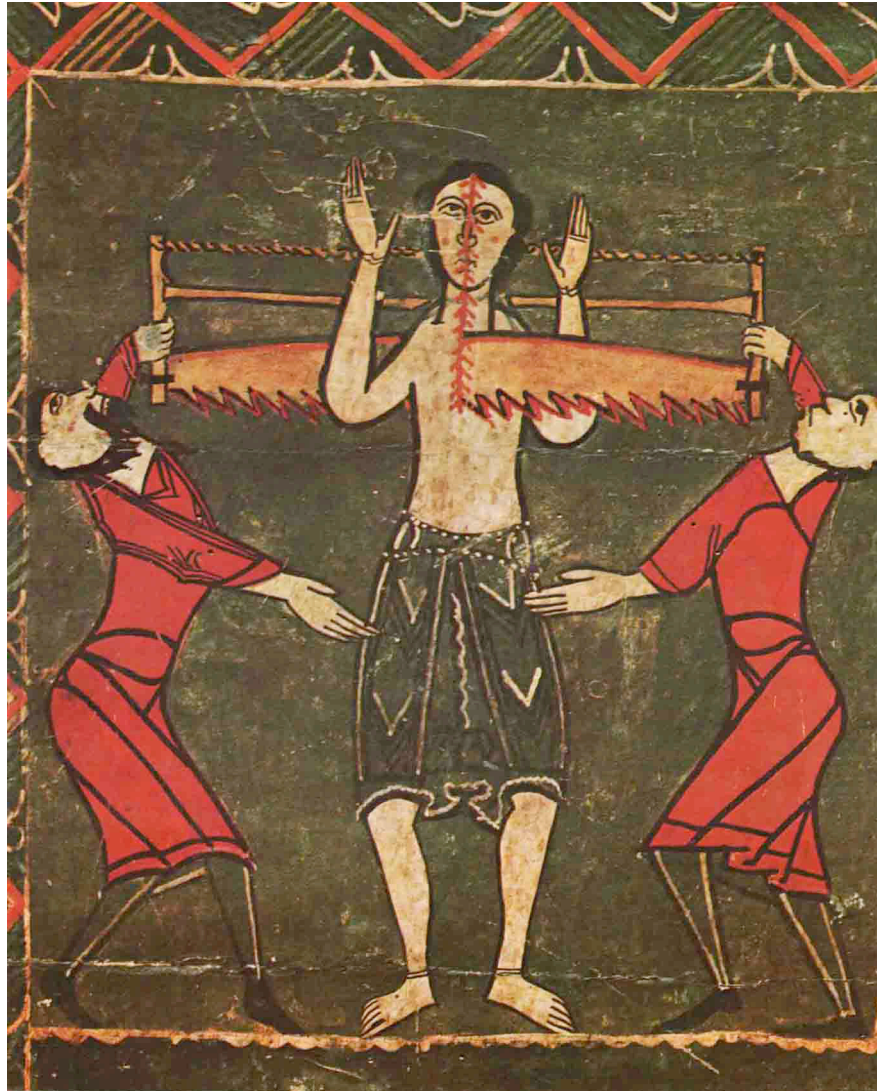
Erg origineel was Balkenende daar eigenlijk niet mee. We hadden het zelfs kunnen voorspellen. Zeker als we vaak naar de films kijken die uit de Disneystudios of Hollywood komen. Die volgen hetzelfde scenario. De held, meestal een man, type onverwoestbaar, krijgt het allemaal niet cadeau. Tegen wil en dank moet hij minimaal de wereld redden van een onafwendbare ondergang, onder het motto: opoffering voor het algemeen belang. De ellende kan van alle kanten komen en is veelvormig en onvoorspelbaar. Maar stap voor stap, hindernis voor hindernis, barrière voor barrière weet hij alle tegenslagen te overwinnen. En net als dat na veel inspanning bijna gelukt lijkt te zijn, blijkt het kwaad toch nog een totaal onverwachte *move* in petto te hebben. Een wending die je alleen uit die hoek kunt verwachten. De eindzege lijkt beslist, en de held kan die alleen kan pareren door zichzelf op te offeren en daarmee de wereld te redden. En dan, vlak voor het einde van het verhaal, komt de laatste onverwachte omkering ten goede en worden alle inspanningen beloond. De held wordt natuurlijk groots ontvangen en gehuldigd.

Homerus bedacht het format dat in de 21e eeuw nog steeds op succes kan rekenen. Je neemt een held, iemand die nog net genoeg menselijke trekken vertoont, om de toeschouwer in staat te stellen er zich mee te identificeren. Je laat de held, plaatsvervangend, verschrikkelijk afzien, totdat hij in een totaal hopeloze situatie is beland. Waaruit redding een mogelijk scenario, maar dan toch het minst waarschijnlijke is. En dan plotseling, als alle hoop verloren lijkt, gloort er hoop aan de inktzwarte horizon. Dat is nog eens eerst het zuur en dan het zoet. Zoveel zuur zou een gewoon mens de moed toch in de schoenen doen zakken. Daarbij vergeleken is het zuur van Balkenende snoepgoed.

De hele westerse geschiedenis als een commentaar op Odysseus. Voorbeelden te over. Decor, plaats van handeling en rekwisieten wisselen, maar het verhaalformat is steeds gelijk.

Wie er ook mee kan praten over het zuur is Simon de IJveraar. Niet het type kleerkast, maar wel een mentale mannetjesputter; waar de katholieke kerk zich graag van bediende. Lijdzaam laat hij zich doormidden zagen met een grote boomzaag. De

tegenpartij had niet alleen boomzagen tot zijn beschikking, maar bediende zich van zowat alles wat het lichaam kon verminken: roosters, vuur, tonnen, zwaarden, galgen, martelwerktuigen,

uit: Sandy Lesberg (ed) Romanesque, New York, London, 1974

Er werd wat geleden in het theater van de katholieken. De meest verschrikkelijke martelingen en pijnigingen werden door de potentiële helden zwijgend gedragen. En dat werd hen dan nog door anderen aangedaan. Daar zou je nog een zekere berusting in kunnen lezen. De daders wisten immers niet beter. Maar er was ook nog een andere categorie: zij die geheel op eigen initiatief kozen voor een uitzichtloos bestaan als kluizenaar ter loutering van de geest en de miskenning van het lichaam. Geen wonder dat velen die deze verhalen hoorden hun lichaam gingen beschouwen als een vervoermiddel van de geest. Een tijdelijk stoffelijk omhulsel dat het niet waard was om veel aandacht aan te besteden. Een schoolvoorbeeld van marketing gebaseerd op identificatie als psychologisch proces met socialisatie als doel. Socialisatie in de termen van de verhalenvertellers wel te verstaan. Maar niet alleen lichamelijk leed werd tot een credo van na te volgen gedrag gepredikt. Er waren ook andere middelen die dit verhaal ondersteunden. Spreken in metaforen was ook een marketingtechniek om het zuur als zoetstof te promoten.. Denken we maar eens aan het thema van de Brede en de Smalle weg, dat veelvuldig in allerlei varianten in volksprenten werd uitgewerkt.

Les trois chemins de l'Éternité collectie museum 't Oude Slot Veldhoven

Het gaat om een volksprent die wordt gedomineerd door drie wegen. Een mooie brede weg die bereikbaar is door een ruime poort. Een weg die wordt bevolkt door goedgeklede en goed doorvoede mensen die lachend de weg bewandelen. Alsof het een wandelingetje voor het plezier is op een willekeurige zondagmiddag. Maar dat is wat al te zoet natuurlijk, dat kan alleen in zuur eindigen in het vocabulaire van de verhalenvertellers. En inderdaad een vreeswekkende duivel trekt aan het einde van de feestelijke route de lichaamsgenieters met een grote haak de eeuwige brandende verdoemenis in. Eerst het zoet? Dat is een omkering van de bedachte volgorde, dan moet daarna het zuur wel volgen. En wel eeuwig.

Niet veel beter gaat het met de mensen die de middelste weg bewandelen. Een wat smallere weg, een smallere toegangspoort. Een minder goed geplaveid wegdek, maar toch nog steeds wel riant te noemen. Ook daar wacht de duivel aan het eind van de route met zijn haak.

Hoe anders is het op de smalle weg. Een hobbelig paadje dat bereikbaar is door een nauwelijks te passeren poortje. Armoeëdig geklede mensen die hobbelen en krom hun levenspad bewandelen. Afzien, werken, lijden, het lichaam verbruiken. Maar als je al dat zuur hebt gehad, wacht daarna dan ook de eeuwige beloning in de vorm van de toegang tot de hemel: Het eeuwigdurend zoekt.

Marrie Bot , Fatima, Portugal, 1979, may 10th
collectie museum 't Oude Slot,Veldhoven

Misschien denken we, gerustgesteld door deze reeks voorbeelden, dat dit iets is dat verleden tijd is. Gepraktiseerd door mensen die niet beter wisten. Maar als we even rondkijken weten we snel dat dit niet zo is. Marrie Bot maakte in 1984 een fotoboek met als titel Miserere. Alleen de titel doet al niet veel goeds vermoeden en heeft een zweem van veel zuur. Een boek met louter zwart-wit-foto's. Het is een fotoboek dat is gemaakt van bedevaartgangers die door heel Europa op weg zijn naar een heilige plaats. De tocht erheen is belangrijker dan de aankomst. Een tocht die meestal te voet wordt afgelegd is op zichzelf al een opgave. Maar toch weet men aan de melange nog meer zuur toe te voegen door zichzelf beproevingen op te leggen: een zware vracht meesjouwen, steentjes in de schoenen dragen, de tocht kruipend afleggen. Als het vooral maar niet al te gemakkelijk gaat. De zoete beloning die op het einde van de tocht wacht, schijnt dan nog beter te smaken.

Marina Abramović, The artist is present, MOMA, New York, 2010

Maar al deze voorbeelden stellen nog niets voor als we ze vergelijken met de koningin van het zuur: Marina Abramovic. Uitputting van het lichaam tot kunst verheven. Met een mes een groot kruis in je eigen buik kerven, met een mes net zo lang tussen je gespreide vingers steken tot je alleen je vingers nog maar kan raken, samen met een partner elkaar net zo lang slaan tot je bijna dood neervalt, tussen skeletten en slachtafval slapen, een maand lang iedere dag op een stoel museumbezoekers van dichtbij aanstaren totdat zij vertwijfeld opgeven, ... Daarbij vergeleken waren Simon de IJveraar en zijn companen doetjes.

Dat zuur lijkt de vezels van onze cultuur te hebben doordrenkt. Eerst het zuur; dan het zoet werd dan ook onmiddellijk begrepen los van de boodschapper die de woorden uitspreekt.